

La filosofia del seny: entre Ferrater Mora i Vicens Vives¹

Oriol Ponsatí-Murlà

El señor Octavio Saltor terminó preconizando (con Vicens Vives) “el seny” sobre la “rauxa”, para que prevalezca la genuinidad en la integración fraterna de los pueblos hispanos.

Fragment de la crònica de la proclamació de la pubilla de 1973 al Cercle Català de Madrid, publicada a *La Vanguardia Española*, el 26 d'abril del 1973, p. 9.

La dualitat seny (llegeixi's prudència excessiva) – rauxa (llegeixi's temeritat) ja no és operativa, avui, ni des d'un punt de vista descriptiu (la realitat, tossuda, s'ha encarregat reiteradament de desmentir que ens trobem davant d'un arrauxament passatger) i convé que la foragitem del nostre imaginari polític davant dels intents de dotar-la d'operativitat normativa

Els col·lectius humans (els pobles, les nacions, els estats...) no ens mirem mai a nosaltres mateixos ni mirem els altres d'una manera innocent. Entre nosaltres i nosaltres mateixos –com entre nosaltres i els altres– s'hi interposa sempre un sòlid i sovint també bigarrat entramat d'estructures conceptuals que condicionen i determinen de manera decisiva aquesta nostra mirada. Això succeeix igualment quan mirem l'altre sota el pes del costum, ja explícitament influïts per determinades etiquetes de caràcter col·lectiu, com quan ho fem per primera vegada. N'hi ha prou de pensar, en aquest sentit, en la mena de mirada (plena a vessar de (pre)judicis de valor) que l'europeu aplicà sobre els membres de les societats americanes a finals del segle XV, quan, per primera vegada, prengué consciència del fet que existien. Acostumat com estava a veure's a si mateix des d'un prisma (de fet, falsament) homogeni, l'europeu va traduir la *diferència* d'estils de vida que innegablement el separava de l'americà per *inferioritat*. Montaigne ho constatà amb un contundent laconisme: “cadascú anomena *barbàrie* allò que no quadra amb els seus propis costums”.²

¹ Aquest article recull el text de la ponència presentada a la Jornada *Usos (i abusos) del seny polític* que va tenir lloc el 19 d'octubre de 2016 a l'Ateneu Barcelonès i va ser organitzada pel Centre d'Estudis de Temes Contemporanis.

² MONTAIGNE, Michel de, *Els caníbals*. Traducció de Ferran Sáez Mateu. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2015, p. 101.

Ara bé, la mena de descripcions d'ordre col·lectiu que (ens sembla que) ens caracteritzen, tant si hem contribuït a alimentar-les nosaltres mateixos com si són de procedència exògena, no han sorgit per generació espontània. Acostuma a no ser del tot difícil resseguir-ne la genealogia, detectar quan i per quin motiu apareixen, qui, fins i tot, les ha encunyat per primera vegada. És a dir, qui se les ha inventat. Amb el pas del temps, la reiterada adscripció d'unes determinades característiques a un col·lectiu concret, poden acabar prenent fàcilment la fesomia d'una descripció neutra. "Els espanyols són X." "Els suecs són Y." "Els catalans són (o som) Z." Però hi ha ben poc de discurs descriptiu en caracteritzacions generals de qualsevol mena. Resulten pràctiques, perquè bé hem de poder parlar de com som (o ens sembla que som) nosaltres i de com són (o ens sembla que són) els altres. Tenim, de fet, tanta necessitat de parlar-ne i ahora ho fem amb tanta vaguetat i imprecisió com quan parlem del "món occidental", del "feminisme", o de la "música barroca". Els límits del nostre món són els del nostre llenguatge i, per això, sovint el nostre llenguatge ens obliga a viure en un món empetitit. Més enllà, però de la seva necessària imprecisió, l'utilitat conceptual que posem en marxa quan caracteritzem un col·lectiu humà, com ara "els catalans", constitueix un discurs normatiu en tota regla. És a dir, resultaria d'una gran ingenuïtat pensar que ens descrivim com som perquè, efectivament som així, en lloc de pensar que som com som perquè ens descrivim com ens descrivim. Dit d'una altra manera: si hem acabat creient que els catalans érem assenyats (o arrauxats, o totes dues coses ahora, tant se val) i hem interpretat aquests adjectius d'una determinada manera, és només perquè algú ha volgut assignar-nos (estàvem temptats d'escriure *penjar-nos*) aquestes etiquetes i el seu intent ha resultat exitós. Les coses podrien haver anat, perfectament, d'una altra manera i tots plegats viuríem convençuts que som diferents de com ens sembla que som. L'art d'encolomar etiquetes, com gairebé totes les arts, és una polemologia, un art de la guerra que dona la victòria al més fort. Al llarg de les línies que segueixen procurarem mostrar com la noció de *seny* (associada a la de *rauxa*) que ha acabat convertint-se en un perfecte tòpic definidor de l'ànima catalana té una partida de naixement concreta, un pare reconegut i acreditat i, sobretot, germans nascuts d'altres pares que es van quedar no tan sols sense legítima sinó sense ni cinc d'herència. Les coses podien haver anat, però, de manera força diferent i potser avui la noció de *seny* polític que estaria en voga ens faria, com a nació, més forts i determinats, sense, per això, fer-nos gens ni mica menys assenyats. Per dur a terme aquesta petita genealogia de la noció de *seny* ens centrarem, d'entrada, en l'obra *Les formes de la vida catalana* (1944) de Josep Ferrater Mora, i tot seguit contraposarem la noció de *seny* que emergeix d'aquesta obra amb la que es desprèn de la lectura de *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens Vives, escrita deu anys justos més tard (1954).

LA MENA DE DESCRIPCIONS D'ORDRE COL·LECTIU QUE (ENS SEMBLA QUE) ENS CARACTERITZEN, TANT SI HEM CONTRIBUÏT A ALIMENTAR-LES NOSALTRES MATEIXOS COM SI SÓN DE PROCEDÈNCIA EXÒGENA, NO HAN SORGIT PER GENERACIÓ ESPONTÀNIA

Ferrater Mora, *Les formes de la vida catalana* i la ucronia de la història

Ferrater Mora publica *Les formes de la vida catalana* a Xile l'any 1944, cinc anys després d'haver hagut d'abandonar Catalunya, un cop finalitzada la Guerra Civil espanyola. Al llarg d'aquests

cinc anys va viure exiliat, primer a París (1939), poc més tard a Santiago de Cuba (1939-1941), i després a Santiago de Xile (1941-1947), des d'on passaria als Estats Units per establir-se definitivament a Pennsylvania, on exerciria una llarga i fecunda carrera acadèmica al Bryn Mawr College. És, per tant, una obra que no es pot deslligar de l'experiència de l'exili. Per a Ferrater Mora, l'exili no constitueix mai un pretext per a l'exercici de la nostàlgia, sinó que proporciona la distància crítica que permet reflexionar amb lucidesa sobre l'avenir. Aquesta ens sembla una clau de lectura important a l'hora d'emprendre la lectura de *Les formes de la vida catalana*, car aquesta no és en absolut una obra de caràcter essencialista (és a dir, que pretengui fer aflorar l'essència del poble català) sinó més aviat programàtica: procura determinar com hauria de ser

en el futur immediat, ateses les dramàtiques circumstàncies de la recent desfeta militar que ha obert les portes al totalitarisme.

En un text³ de fa una colla d'anys, ja vam referir-nos a *Les formes de la vida catalana* com una obra *ucrònica*. ¿Què ens proposàvem fer notar, quan utilitzàvem aquest adjectiu? El terme prové de la monumental obra *Uchronie*, del filòsof francès Charles Renouvier (1815-1903). Ni el seu autor

**ELS LÍMITS DEL NOSTRE MÓN SÓN
ELS DEL NOSTRE LLENGUATGE
I, PER AIXÒ, SOVINT EL NOSTRE
LLENGUATGE ENS OBLIGA A VIURE
EN UN MÓN EMPETITIT**

ni aquesta seva principal obra han gaudit d'un gran predicament però resulten especialment rellevants per al nostre objecte d'estudi perquè l'única traducció castellana d'aquesta obra va aparèixer a Buenos Aires tot just un any després que a Santiago de Xile fossin publicades *Les formes de la vida catalana*, l'any 1945, i aquesta traducció la signava, justament, Josep Ferrater Mora. Tenint en compte les dimensions del llibre (430 pàgines en l'edició original), sembla perfectament enraonat suposar que Ferrater Mora va treballar de manera paral·lela en la redacció de les seves *Formes de la vida catalana* i en la traducció de l'obra de Renouvier, de tal manera que això podia perfectament haver influït de manera important en la configuració del seu propi pensament durant aquells anys. Del fet que Renouvier i la noció d'*Uchronie* són filosòficament rellevants per al nostre filòsof no ens n'ha de quedar cap dubte si tenim present que *Diccionario de filosofía* dedica una entrada tant a l'autor com a l'obra i que la dedicada a Renouvier és especialment generosa. Des del nostre punt de vista, hi ha una idea de De Renouvier que amara de cap a cap *Les formes de la vida catalana*: la personalitat col·lectiva com a base de la història, com a llibertat a través de la història.

Ja en el prefaci de *Les formes de la vida catalana*, Ferrater Mora, reconeix, primerament, que inicialment havia pensat destinar el llibre als *no catalans* però que de seguida s'adonà del fet que *també per al català podia tenir sentit posar al descobert les seves rels més ocultes*, perquè:

La meva anàlisi de l'existència catalana pretén somoure-la en els instants que sembla oblidar la seva pròpia essència i abocar-se a tot el contrari del que podria justificar-la: en els instants que, trencada pel dolor la seva continuïtat, perd el seny i la mesura i manca d'ironia. (FERRATER MORA, 1980, p. 16)

3 PONSATÍ-MURLÀ, O. *Les formes de la vida catalana. Una visió des de l'exili*. L'Avenç, 305, setembre 2005, p. 24-28.

Catalunya podia perdre “les seves rels més ocultes” després d’haver vist “trencada la seva continuïtat” com a conseqüència de la resolució de la Guerra Civil. És a dir, allò que impulsa la redacció de *Les formes de la vida catalana* és la percepció d’un perill, en un moment crucial (és a dir, en una *cruïlla* històrica) directament relacionat amb la forma com el català reaccionarà davant de l’ensulsiada col·lectiva que ha suposat la resolució de la guerra. Davant de circumstàncies com aquestes, hom pot assumir actituds molt diverses. I Ferrater Mora procura articular una resposta que, sota una aparença descriptiva, no té altre objectiu que proporcionar una resposta programàtica a la delicada situació present. És en aquest sentit que el llibre del filòsof català ens sembla directament vinculada amb l’ucronisme de Renouvier. El terme *ucronia* equival, en el pla temporal, a allò que *utopia* és en l’espacial. Si *utopia* designa el no-lloc (*u-topos*), *ucronia* designa el no-temps (*u-cronos*). Concretament, la *Uchronie* de Renouvier fa referència –com dicta el subtítol– al desenvolupament de la civilització europea, no tal com ha estat sinó tal com hauria pogut ser. És a dir, el republicà i anticlerical Renouvier intenta imaginar com hauria sigut la història d’Occident si la religió cristiana no hagués penetrat en les fronteres de l’Imperi romà per convertir-se en discurs religiós hegemònic d’Europa des de finals del segle IV dC. És el que en podríem dir un relat d’història-ficció que pretén ressaltar el rebuig de tota fatalitat històrica i de la concepció d’un utopisme progressiu, al marge de la plena llibertat personal. I aquesta és la mateixa concepció de la història que fa seva Ferrater Mora a *Les formes de la vida catalana*. Especialment en el prefaci d’aquest llibre, el nostre filòsof fa un esforç explícit per ressaltar la importància de la llibertat humana i la seva capacitat de fer virar la història al marge de lleis meta-històriques. En aquest sentit, i d’acord amb Renouvier, Ferrater no accepta que el català, *com que és d’una determinada manera*, estigui *destinat* a fer o deixar de fer res en concret. Ben al contrari, com ell mateix afirma:

**RESULTARIA D’UNA GRAN
INGENUÏTAT PENSAR QUE ENS
DESCRIVIM COM SOM PERQUÈ,
EFFECTIVAMENT SOM AIXÍ, EN LLOC
DE PENSAR QUE SOM COM SOM
PERQUÈ ENS DESCRIVIM COM ENS
DESCRIVIM**

Aquest preàmbul vol dir, abans de tot, una cosa: que les formes ací descrites i àdhuc exaltades no són ni molt menys una herència que pugui alegrement malbaratar-se. Si així fos, ésser català seria tasca ben senzilla. Però el català no és català sols per haver nascut a Catalunya. No ho és tampoc, com lleugerament s’afirma o es creu, pel fet d’exaltar a cada moment la seva naixença. Cabalment aquest prefaci no té altra intenció que la de demanar als catalans que no es deixin emportar pel corrent perillós de la supèrbia. (FERRATER MORA, 1980, p. 16)

La supèrbia és, en Ferrater, la confiança cega en les virtuts col·lectives. La supèrbia és, immediatament després d’una guerra civil, no ser conscient de la fragilitat de la pròpia identitat. La supèrbia és pensar que la història està determinada metafísicament i que hi ha tendències irrefrenables amb les quals la personalitat –individual i col·lectiva– no pot lluitar.

En definitiva, el prefaci de *Les formes de la vida catalana* –que fa llum a tota l’obra i que amb tota probabilitat va ser redactat al final– pot ser fàcilment llegit com una petita *Ucronia*. I és que, de la mateixa manera que Renouvier, en la seva *Uchronie*, ens explicava *allò que hauria passat si...* Ferrater, en aquest prefaci ucrònic, ens intenta prevenir *d’allò que podria passar si...*

El seny segons Ferrater Mora

És prou conegut que les quatre formes que Ferrater Mora considera definidores de la vida catalana són, per aquest ordre d'exposició, la continuïtat, el seny, la mesura i la ironia. Per cenyir-nos al tema que emmarca aquesta edició d'*Idees*, ens centrarem en la noció de seny. El capítol que Ferrater Mora dedica a aquesta noció és probablement el més ric en ressonàncies de mena diversa atès que aquesta noció no només ja gaudeix d'una llarga tradició en el moment que l'autor l'aborda sinó que, en mans de Ferrater Mora, el seny es defineix, en bona mesura, en diàleg amb nocions laterals com ara sentit comú, puritanisme o quixotisme. D'entrada, la referència immediata del terme la trobem, com era esperable, en el programa noucentista d'Ors. Només a tall d'exemple, podem citar, de *La Ben plantada*:

Una feminitat perfecta, reunint, tant com gràcies de corporal harmonia, gràcies de seny i de moral discreció. (ORS, 1994, p. 17)

Només aquest nom, Teologia natural, ja signa que es tracta d'alguna cosa enraonada i que s'ha pensat segons el sentit d'harmonia i segons el Seny. (ORS, 1994, p. 45)

Perquè duran arreu una mateixa primacia de valors de contemplació, una ironia rica en indulgències, i una mateixa majestat i els mateixos seny i mesura. (ORS, 1994, p. 92)

**EN UN TEXT DE FA UNA COLLA
D'ANYS, JA VAM REFERIR-NOS
A LES FORMES DE LA VIDA
CATALANA COM UNA OBRA
UCRÒNICA**

Amb majúscula o amb minúscula, el seny d'Ors és el de Ferrater Mora: una doble orientació (cognitiva i ètica) que cerca l'equilibri entre la ciència i l'experiència, entre el puritanisme i el romanticisme, entre la raó pura i l'orgia romàntica. Igualment, *seny* és oposat amb força a *sentit comú*. Novament aquí ens hi ressona el pensament orsià. Aquesta vegada la seva *Doctrina de la intel·ligència*, que trobarà la seva formulació més madura en *El secreto de la Filosofía*

(1947). Efectivament, tant Ors com Ferrater Mora dediquen línies contundents a prendre distància dels postulats del *Common Sense*. Així, per a Ferrater:

El sentit comú (...) al·ludeix a la possessió d'una tendència irreprimible al rebaixament i a la vulgarització, a l'eliminació de l'ideal, a la supressió de l'espirit. (FERRATER MORA, 1980, p. 54)

Mentre que per a Ors:

El sentido común (...) es democrático, mientras que la cultura es aristocrática. (ORS, 1997, p. 127)

El sentit comú és vulgar i democràtic perquè és l'acceptació, la resignació, la privació davant de determinades possibles experiències col·lectives. Contra el seny, el sentit comú frena l'impuls de conèixer emparant-se en una experiència pretesament ja feta (que veritablement no ha fet ningú) i privant, doncs, tant l'individu com el col·lectiu d'accedir a nous coneixements i noves experiències.

Més amunt, hem esmentat una altra noció que Ferrater posa en joc en aquest capítol: el quixotisme. El terme, en aquest cas, ens remet a Miguel de Unamuno:

El quixotisme és, com Unamuno ha proclamat innumerables vegades, la follia per maduresa de l'esperit; és la conseqüència d'un interès permanent pels homes i per tot allò que pugui deslliurar-los de la injustícia i de la mentida. (FERRATER MORA, 1980, p. 65)

La relació entre quixotisme i seny ens mostra que, contra el que podria fer pensar una lectura superficial d'aquesta forma de vida, el seny, tal i com el pensa Ferrater Mora, pot ser perfectament desassenyat; o, dit altrament, que seny no és necessàriament sinònim de sensatesa sinó d'una voluntat ferma d'ordenar l'experiència i omplir-la de sentit. Si algú no ho veia prou clar, Ferrater Mora fa molt explícita la seva voluntat de fugir d'una visió del seny que el redueixi a un sinònim de covardia, pactisme, o prudència mal entesa:

El seny no exclou, sinó que moltes vegades postula, l'atreviment i la gosadia, tot el que, des de cert punt de vista, pot semblar insensat, però que, mirat des de l'horitzó de la continuïtat, esdevé una actitud entenimentada. L'autèntic seny no es limita a perseguir el que és més accessible, les realitats quotidianes i immediates; l'autèntic seny, diríem l'ideal del seny, és perseguir el que és just, convenient i correcte, encara que aquesta persecució sigui en alguns instants l'acció més insensata que algú pugui imaginar. (FERRATER MORA, 1980, p. 67)

No resulta gens estrany, a la vista de la descripció que Ferrater Mora ofereix del seny català, que en el seu assaig no tingui cap necessitat de convidar-hi la noció de rauxa. L'oposició de seny i rauxa resultaria perfectament impròpia, des de la perspectiva ferrateriana, per la simple raó que aquests dos trets psicològics no representen cap dualitat oposada, sinó una única noció integrada. És ben obvi que la visió del seny postulada per Ferrater Mora no va resultar vencedora en la petita guerra per caracteritzar l'ànima del poble català. *Les formes de la vida catalana* han gaudit, des de la seva primera edició a l'exili, de diverses edicions i reimpressions a Catalunya que han permès que no passessin mai més de deu anys sense que fos novament posada a disposició del públic. No es pot considerar, doncs, que hagi estat un llibre que no hagi disposat de la difusió suficient per aconseguir fer arrelar la seva teoria de psicologia col·lectiva. L'única raó d'aquesta *derrota* conceptual l'hem de buscar en el triomf sense pal·liatius que va obtenir, de manera immediata, la resposta que Jaume Vicens Vives, de manera ben explícita, va formular, en la seva *Notícia de Catalunya* (1954) a la noció de *seny* ferrateriana.

FERRATER MORA PROCURA ARTICULAR UNA RESPOSTA QUE, SOTA UNA APARENÇA DESCRIPTIVA, NO TÉ ALTRE OBJECTIU QUE PROPORCIONAR UNA RESPOSTA PROGRAMÀTICA A LA DELICADA SITUACIÓ PRESENT

Seny i rauxa: un invent de Jaume Vicens Vives

La teorització del seny i la rauxa l'enceta Vicens Vives amb *Notícia de Catalunya* (1954) i de manera molt ràpida trobarà una escola de seguidors que en consolidaran les tesis: des del ve-

hement Rodolf Llorens i Jordana (1910-1985), que, de bracet amb Vicens Vives, replica Ferrater Mora a *Com han estat i com som els catalans* (1968)⁴ fins al conspicu Pare Miquel Batllori, que en una entrevista concedida a Xavier Rubert de Ventós, sentenciava: “Catalunya consisteix en una síntesi de la rauxa i del seny”⁵. Entremig, Catalunya es presentava al món sota aquesta etiqueta ambivalent: l’any 1978, gràcies a la iniciativa del grup de la Fundació Miró, amb Maria Lluïsa Borràs al capdavant i la valuosa ajuda d’Alexandre Cirici i Joan Brossa, entre altres, era promoguda una exposició col·lectiva d’onze artistes catalans d’avantguarda (Benito, Uclés, Pazos, Ponsatí...) al Centre Pompidou de París. El títol escollit per a la mostra fou *Seny i rauxa: 11 artistes catalans*. L’etiqueta, dues dècades després d’haver estat creada per Vicens Vives, ja s’havia convertit en una categorització col·lectiva apta per ser utilitzada en qualsevol àmbit. Mirant de donar a comprendre al públic castellà el títol de l’exposició, el cronista de l’agència Efe (*efe* de *Falange*, i de *Franco*, naturalment) que servia la notícia al diari madrileny *ABC* explicava:

**LA SUPÈRBIA ÉS, EN FERRATER,
LA CONFIANÇA CEGA EN LES
VIRTUTS COL·LECTIVES. LA
SUPÈRBIA ÉS, IMMEDIATAMENT
DESPRÉS D’UNA GUERRA CIVIL, NO
SER CONSCIENT DE LA FRAGILITAT
DE LA PRÒPIA IDENTITAT**

Las palabras elegidas como símbolo, “seny i rauxa”, componen una expresión que se emplea, precisamente, para calificar la historia de Cataluña, y significa “buen sentido, cordura, ardor, arrebató” [s’entén que els dos primers fan referència al seny, mentre que els dos últims es refereixen a la rauxa]. Es tanto como la alternancia de períodos prósperos en que la razón se aplicó a conservar los valores culturales, morales, religiosos, etc., y los brotes de violencia, de rebelión, que tantas veces sacudieron lo construido.⁶

El cronista madrileny, naturalment, escombrava cap a casa, a l’hora de proporcionar la seva interpretació de la contraposició entre *seny* i *rauxa*. Però no ho feia exageradament. Convé que ens aturem un moment en el text de Vicens Vives per copsar com és articulada la contraposició per part de l’historiador.

Vicens Vives no emprèn la seva teorització de la psicologia col·lectiva catalana ben bé a partir del no-res. Parteix de l’intent previ d’un seu jove deixeble, Jordi Pérez Ballestar,⁷ d’establir “els punts cardinals del temperament català”:

Vicens Vives no emprèn la seva teorització de la psicologia col·lectiva catalana ben bé a partir del no-res. Parteix de l’intent previ d’un seu jove deixeble, Jordi Pérez Ballestar,⁷ d’establir “els punts cardinals del temperament català”:

4 Vegeu CUSCÓ i CLARASÓ, J. *Rodolf Llorens i Jordana: més enllà del Noucentisme*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2002.

5 RUBERT DE VENTÓS, X. “Miquel Batllori”. Dins: *Pensadors catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1987.

6 “La creación vanguardista de Cataluña expuesta en el Centro Pompidou”. *ABC.*, 29.09.1978, p. 34.

7 Jordi (més conegut com a Jorge) Pérez Ballestar (1926-2009) fou un discret professor de filosofia a qui Jaume Vicens Vives va dirigir la tesi doctoral: *Datos fenomenológicos sobre la estructura de la historia*. Havia nascut a Barcelona i iniciat la seva carrera acadèmica a la universitat catalana però les seves bones relacions amb membres de l’Opus Dei durant el tardo-franquisme li permeteren traslladar-se, primer, a la Universitat de Navarra (1965-1973), més tard a la Complutense de Madrid (1973-1982) i acabà la seva carrera com a catedràtic de lògica i filosofia de la ciència de la Universitat de Salamanca (1982-1991). La notorietat pública no li va arribar fins als 83 anys, i de manera pòstuma, l’endemà que el seu fill l’assassinés tant a ell com a la seva esposa a cops de ganivet, fet del qual es feren ressò tots els diaris espanyols.

En un esforç per plantejar-se la meditació sobre la grandesa i la servitud de Catalunya i conspirar cap a una caracterització progressiva del que és “el català típic”, Jordi Pérez i Ballestar establia “les quatre possibilitats de l’actitud típicament catalana davant la realitat”, uns punts cardinals que cobrien les diverses variants de la nostra rosa dels temperaments. Seny, embadaliment, rebentada i tot o res, eren les tiges mestres de la seva concepció. Partint d’aquestes bases hom podria arribar a conclusions ben satisfactòries des d’un punt de vista rigorosament científic. (VICENS VIVES, 1954, p. 216-217).

Ens estalviarem cap mena de comentari –no fa falta– sobre les “conclusions ben satisfactòries des d’un punt de vista rigorosament científic” a les quals poden conduir-nos nocions tan científiques i rigoroses com “la rebentada” i el “tot o res”. El que ara ens interessa és que aquest seny que Vicens Vives manlleua a Pérez i Ballestar es dibuixa en clara oposició al *seny* de Ferrater Mora. Per Vicens Vives, el seny és “la reducció de la realitat de la vida als nostres interessos immediats”. La divisa del seny és “No t’hi emboliquis”. En darrer terme, el seny, tot sol, resultaria igual d’estèril que la rauxa. Ens abocaria a l’immobilisme i a no aprofitar ni tan sols les ocasions favorables, per por de no perdre les nostres seguretats immediates. Al seny, doncs, Vicens Vives hi afegeix, per salvar-lo, el “just capteniment”, que és “la nostra fórmula d’or, el nord dels catalans en els nostres afers públics. És el seny més la mesura”. L’articulació conceptual d’aquest “just capteniment”, però, resulta summament decebedora. Vicens Vives no dedica ni quinze línies a intentar caracteritzar-lo de manera mínimament satisfactòria. Es conforma amb vaguetats de la mena:

ÉS PROU CONEGUT QUE LES QUATRE FORMES QUE FERRATER MORA CONSIDERA DEFINIDORES DE LA VIDA CATALANA SÓN, PER AQUEST ORDRE D’EXPOSICIÓ, LA CONTINUÏTAT, EL SENY, LA MESURA I LA IRONIA

Captenir-se bé és desitjar que les coses rutllin amb harmonia, sense entrebancs, i si pot ser amb un mecanisme gairebé previst; que tots, xics i grans, tinguin el que els pertoca i, sobretot, que ho sàpiguen. És, també, purificar-se del llast de prevencions que arrossega el seny. És marxar d’acord amb una realitat precisa, gairebé lineal, sense fer trontollar la terra amb injustícies ni travar la vida amb obstacles. És sentir-se responsable de tot el que s’ha esdevingut, comprendre-ho, refermar les amistats i evitar els odis. El just capteniment ha donat dies de glòria a Catalunya, perquè la seva història ha estat passada amb molts jornals de suor i no solament amb quatre efemèrides de sang (VICENS VIVES, 1954, p. 219).

Els “dies de glòria” són “los períodos prósperos” del cronista d’ABC, que havia entès perfectament, com ho va entendre fa seixanta anys i ho pot continuar entenent avui qualsevol lector mínimament atent de *Notícia de Catalunya*, que entre el seny i la mesura, per Vicens Vives, no s’arriba a establir cap diferència substancial i, per tant, això del “just capteniment”, no és sinó una manera disfressada de dir, novament, “seny”. I, és clar, a l’extrem oposat del seny (i, per tant, també a l’extrem oposat del just capteniment) hi trobem la rauxa:

Ésser arrauxat és, precisament, estar mancat de seny, obeir els impulsos emocionals, actuar segons determinacions sobtades. En aquestes circumstàncies ens deixem portar per la passió, sense sospesar les realitats ni mesurar-ne les conseqüències. Llavors som els homes de la flamarada i de les actituds extremistes. El nostre sentit d'ironia falla, i sortim al carrer devorats per un excés de pressió sentimental (VICENS VIVES, 1954, p. 220)

Segurament, aquest “sortim al carrer devorats per un excés de pressió sentimental” ajuda a entendre moltes coses de la passivitat espanyola (i també, parcialment, catalana) davant del 10J de 2010 i les multitudinàries mobilitzacions d'anys posteriors. Després de cinquanta anys d'haver fet creure (i haver-nos, segurament, cregut, també, en part) que els catalans *som així*, que de tant en tant necessitem jugar a la rebentada, al tot o res, “fruit d'un excés de pressió sentimental”, però que, en el fons, som assenyats i acabem tornant, més tard o més d'hora, a nostre ancestral i calmos seny, després de cinquanta anys d'arrelament del tòpic, ni tan sols la demostració més contundent i continuada de la seva falsedat aconsegueix somoure'l.

Vicens Vives es mostra especialment preocupat pels efectes negatius que tenen els moviments arrauxats. I per això afirma:

Cal no arronsar les espatlles i dir: som així i sempre serem així. Això és un disbarat. En primer lloc, perquè podem actuar sobre els reflexos psicològics mitjançant els nous mètodes d'educació i aculturació de masses. Molts dels aspectes a què hem al·ludit es resolen amb un sistema adequat d'ensenyament públic, perquè la informació dona el sentit de la responsabilitat, i aquest és el millor antídote contra l'embadaliment i la rebentada, fases precursoras de la rauxa, o bé contra el pur sensualisme del seny. I en segon lloc, perquè tots plegats esperem viure un dia unes circumstàncies més planeres, en les quals la tensió passional de la catalanitat es pugui dedicar totalment a fer de Catalunya un país modèlic, europeu i de bon passar. (VICENS VIVES, 1954, p. 223-224).

Els nous mètodes d'educació i aculturació de masses, l'any 1954, es deien llibres de text. I és ben sabut que Jaume Vicens Vives havia fundat, l'any 1942, al costat del seu cunyat, Frederic Rahola i d'Espona, l'editorial de llibres escolars Teide, que representaria una clara modernització d'aquest instrument escolar i es convertiria en un model seguit per editorials tant catalanes

**L'OPOSICIÓ DE SENY I RAUXA
RESULTARIA PERFECTAMENT
IMPRÒPIA, DES DE LA
PERSPECTIVA FERRATERIANA,
PER LA SIMPLE RAÓ QUE AQUESTS
DOS TRETS PSICOLÒGICS NO
REPRESENTEN CAP DUALITAT
OPOSADA, SINÓ UNA ÚNICA NOCIÓ
INTEGRADA**

com espanyoles. Fins on arriba el nostre coneixement, està encara per fer l'estudi exhaustiu de l'evolució del contingut dels llibres de text d'història que van acompanyar els batxillers entre els anys setanta del segle XX i els inicis del segle XXI, així com el paper influent que Teide va exercir en la definició d'aquests continguts. Convé deixar constància, de manera provisional, que l'*assenyat* dogma historiogràfic de la modèlica transició espanyola o l'estalvi de termes com dictadura (substituïda per un mel·lifu “règim franquista”), totalitarisme, repressió, tortura o assassinat polític a l'hora de parlar del franquisme eren una constant en els llibres de text de tot just fa quinze anys.

Conclusió (provisional, com totes)

Una comparació com la que hem intentat traçar, entre les nocions de seny que articulen Josep Ferrater Mora, d'una banda, i Jaume Vicens Vives, de l'altra, ens hauria d'ajudar a entendre per què els catalans ens pensem que som com som, i també per què sovint els nostres gestos més ampul·losos no obtenen la més mínima credibilitat en molts racons de la pell de brau, casa nostra inclosa. Al capdavall, l'ideari de Vicens Vives porta implícit el bandejament de la rauxa i la conversió d'aquesta categoria en quelcom simpàtic, xaró, merament estètic (no és gens estrany que amb qui més s'avingui la rauxa catalana sigui amb artistes –Dalí i Gaudí són els arrauxats per antonomàsia– i pensadors il·luminats –Llull, Pujols...–), que convé mantenir ben allunyat de l'acció política. No hi ha cap mena de dubte que ha sigut així. La doctrina Vicens Vives fou recollida i convertida en columna vertebral de l'autonomisme pujolista. El peix al cove, el ser decisius a Espanya, la responsabilitat parlamentària a l'hora d'aprovar pressupostos o de recolzar qüestions d'Estat, tot sempre a canvi de res o poc menys que res, ha caracteritzat una acció de govern plena de seny polític i que potser era necessari recórrer per constatar-ne la inviabilitat a llarg termini. La dualitat seny (llegeixi's *prudència excessiva*) – rauxa (llegeixi's *temeritat*) ja no és operativa, avui, ni des d'un punt de vista descriptiu (la realitat, tossuda, s'ha encarregat reiteradament de desmentir que ens trobem davant d'un arrauxament passatger) i convé que la foragitem del nostre imaginari polític davant dels intents de dotar-la d'operativitat normativa; tres dècades llargues d'autonomisme han resultat més que suficients per deixar en evidència, per inconsistent, qualsevol intent de reconstruir un programa polític basat en cap altre seny que no sigui el que, tot just iniciada la dictadura, formulava Ferrater Mora: aquell que ens permet “perseguir el que és just, convenient i correcte, encara que aquesta persecució sigui en alguns instants l'acció més insensata que algú pugui imaginar”. És l'hora d'emprendre accions insensates. Perquè no ens queda altra forma de seny per assajar.

EL SENY, TOT SOL, RESULTARIA IGUAL D'ESTÈRIL QUE LA RAUXA. ENS ABOCARIA A L'IMMOBILISME I A NO APROFITAR NI TAN SOLS LES OCASIONS FAVORABLES, PER POR DE NO PERDRE LES NOSTRES SEGURETATS IMMEDIATES

Oriol Ponsatí-Murlà, és professor de Filosofia Antiga a la Universitat de Girona

Obres citades

FERRATER MORA, J. *Obras selectas*. Madrid: Revista de Occidente, 1967

FERRATER MORA, J. *Les formes de la vida catalana i altres assaigs*. Barcelona: Edicions 62, 1980.

ORS, Eugeni d'. *La Ben Plantada*. Barcelona: Quaderns Crema, 1994

ORS, Eugenio d'. *El secreto de la filosofía*. Madrid: Tecnos, 1997

ORS, Eugeni d'. *L'home que treballa i juga*. Vic: Eumo i Diputació de Barcelona, 1988